

Бечко П.К., Барабаш Л.В., Попиченко Д.А.

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті висвітлено сучасні особливості провадження діяльності сільськогосподарськими підприємствами в умовах сучасних бюджетно-податкових змін. Проведено аналіз механізмів державної підтримки аграрних товаровиробників в Україні та зарубіжних країнах. Досліджено розвиток діяльності та ефективність використання оборотних активів сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області у 2010–2015рр. Окреслено пріоритетні напрями розвитку відносин між державою та аграрними підприємствами на довготривалому перспективу.

Ключові слова: оборотні активи, виробничі запаси, державна програма підтримки сільського господарства, пільговий механізм кредитування, моделі державного регулювання аграрного сектору економіки.

Постановка проблеми. Сільськогосподарська сфера виробництва протягом усього періоду існування даної галузі та державних формувань вимагала прискіпливої уваги та значної підтримки від останніх. І в сучасних умовах економічної кризи та необґрунтованих державних рішень саме аграрна сфера перебуває у стані занепаду, адже відбувається нівелювання інтересів малого та середнього сільськогосподарського виробника, зниження конкурентоспроможності їх продукції та посилення загрози продовольчій безпеці держави.

З огляду на зазначені позиції постає питання активного пошуку напрямів усунення заявлених недоліків шляхом підвищення ролі держави в управлінні діяльністю сільськогосподарських підприємств: програми підтримки, механізми пільгового кредитування, вивчення зарубіжного досвіду впливу держави на аграрну сферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оптимізації відносин між державою та агроформуваннями піднімалися у наукових пошуках багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них – О. Гудзь, М. Дем'яненко, Г. Мазур, М. Малік, О. Непочатенко та багато інших. Проте останні зміни у правовому полі

регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств спонукають до перегляду вже існуючих рекомендацій і наголошення на нових пріоритетах взаємин між державою та агроформуваннями.

Формулювання цілей статті. Наукові пошуки у даній сфері мають на меті окреслення кола активних проблем провадження діяльності аграрними підприємствами різних форм власності, зокрема – управління оборотними активами з метою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, в умовах нестабільних і нечітких державних пріоритетів.

Опис основного матеріалу дослідження. За період реформування аграрної галузі відбулося масове роздержавлення сільськогосподарських підприємств. Товаровиробники стали власниками не лише засобів виробництва, але і виробленої ними продукції. Таким чином, багатоукладна економіка в сільському господарстві стала реальністю. Однак відмова від централізованого планування, розподіл землі та основних засобів – це лише короткий перелік етапів стихійного реформування галузі, які не враховували об'єктивні чинники для переходу до ринкової економіки, що стало причиною кризи в цій сфері національної економіки. Самоусунення держави від економічного регулювання в 90-ті роки минулого століття призвело до зростання інфляційних процесів, зниження життєвого рівня населення, особливо сільського, і споживання продуктів харчування власного виробництва та заміна їх імпортованими товарами. Тому наразі першочерговим завданням держави є забезпечення продовольчої безпеки на тлі надання пріоритетності аграрній галузі з використанням важелів державної підтримки, які широко використовуються в країнах з

© Бечко Петро Кузьмич, к.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Уманський національний університет садівництва, м. Умань, тел.: +380993787372, e-mail: p.bechko@mail.ru

Барабаш Леся Віталіївна, к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Уманський національний університет садівництва, м. Умань, тел.: +380509236130, e-mail: Leslyz@mail.ru

Попиченко Денис Андрійович, аспірант, Уманський національний університет садівництва, м. Умань, тел.: +380974102446, e-mail: coden333@bk.ru

розвинутими ринковими відносинами і можуть бути адаптовані у вітчизняну практику.

Функціонування сільськогосподарських товаровиробників тісно пов'язане з ефективним використанням ресурсного потенціалу, суттєву частку якого займають земельні ресурси, основні засоби й оборотні активи. Останні ж безпосередньо впливають на фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, оскільки формують собівартість і, за умови раціонального використання, – сприяють підвищенню ефективності ведення сільськогосподарського виробництва.

За сучасних нестабільних умов функціонування господарювання суб'єктів аграрної галузі суттєву частку оборотних активів займають виробничі запаси. Їх раціональне використання є основою безперервності процесу виробництва. В той же час, у зв'язку з нестабільним ціновим механізмом переважна більшість сільськогосподарських товаровиробників для забезпечення наступного циклу колообігу змушені придбавати виробничі запаси «про запас», маючи на меті їх авансування у виробництво через тривалий період. Такі виробничі запаси здебільшого зберігаються на складах до початку весняно-польових робіт. При цьому господарюючі суб'єкти несуть додаткові витрати на їх зберігання, доведення до певних кондицій, компенсують втрати від псування тощо.

Пріоритетним заходом щодо управління оборотними активами, зокрема виробничими запасами, є їх мінімізація. Внаслідок цього забезпечується скорочення додаткових витрат, які формують собівартість продукції, та прискорюється їх обертання. В той же час, мінімізація виробничих запасів потребує для кожного суб'єкта господарювання індивідуального підходу, адже надмірне їх скорочення може призвести до зриву виконання виробничих програм і негативно вплине на ефективність використання.

З метою мінімізації виробничих ризиків, пов'язаних з оптимізацією виробничих запасів, слід застосовувати окремі моделі, спрямовані на ефективне управління ними. Зокрема, позитивний вплив на мінімізацію виробничих запасів можна досягти шляхом використання широко розповсюдженої логістичної моделі управління «точно в термін». Її характерною особливістю є те, що постачання споживачам товарно-матеріальних цінностей для забезпечення безперервності процесу виробництва здійснюється безпосередньо перед їх авансуванням у виробничий процес. За умов налагодження такої логістичної схеми відпадає необхідність у створенні додаткових запасів на складах суб'єктів господарювання.

Управління виробничими запасами як складовою оборотних активів неможливе без визначення стратегічних підходів щодо тривалості виробничого циклу суб'єкта господарювання. При цьому під виробничим циклом розуміють період виготовлення певного виду сільськогосподарської продукції, а його тривалість рахується з моменту авансування виробничих запасів в колообіг до виходу готової продукції [2].

Теоретично стратегічний підхід щодо управління оборотними активами сфери виробництва можна окреслити як збільшенням, так і зменшенням тривалості виробничого циклу (табл. 1). При цьому кожен із цих механізмів має як позитивний, так і негативний вплив на управління оборотними активами сільськогосподарських товаровиробників, що супроводжується певними ризиками.

Скорочення тривалості виробничого циклу суб'єктів господарювання аграрної галузі супроводжується зростанням частки короткострокових джерел фінансування оборотних активів з одночасним зменшенням вкладень у виробничі запаси та скороченням дебіторської заборгованості. За умов застосування цієї моделі, у суб'єкта господарювання виникають ризики щодо втрати ним ліквідності внаслідок зростання зобов'язань, які потрібно повернути в короткостроковій перспективі. При цьому зменшення обсягів виробничих запасів унеможливує безперервне функціонування процесу на стадії виробництва, внаслідок чого суб'єкт господарювання втрачає частину потенційних покупців, а позичальники застосовують жорсткіші умови кредитування.

Збільшення тривалості виробничого циклу супроводжується зростанням частки довготермінових джерел фінансування оборотних активів і дебіторської заборгованості, а також нарощуванням вкладень у виробничі запаси для забезпечення безперервного процесу виробництва. Така стратегія для суб'єктів господарювання аграрної галузі супроводжується певними ризиками у вигляді сумнівних боргів, нарощування обсягів виробничих запасів та збільшенні витрат на їх зберігання.

Однак обидва окреслені стратегічні підходи щодо управління оборотними активами не забезпечують безперервний процес виробництва та потребують додаткових джерел фінансування оборотних активів. Теоретично доведено, що використання для фінансування оборотних активів в повному обсязі як власних, так і позичених коштів призводить до диспропорцій, що перешкоджають ефективному управлінню.

Однак практика господарювання аграріїв за часів планово-директивної економіки довела позитивний досвід щодо нормування оборотних активів. За таких умов нормативна частина оборотних активів покривалася за рахунок власних джерел фінансування, а понаднормова –

шляхом залучення короткострокових позик банку. Використання такої стратегічної моделі управління оборотними активами забезпечувало ефективне використання виробничих запасів та безперебійність виробничого процесу.

Таблиця 1

Управління оборотними активами в залежності від стратегії сільськогосподарського товаровиробника [3, С. 87–93]

Стратегічна мета сільськогосподарського товаровиробника	Механізми управління оборотними активами	Ризик вибору конкретного механізму управління
Скорочення тривалості виробничого циклу	Збільшення частки короткострокових джерел фінансування оборотних активів	Втрата ліквідності суб'єкта господарювання внаслідок зростання зобов'язань, які потрібно повернути в короткотерміновій перспективі
	Скорочення фінансових вкладень у виробничі запаси	Надмірне зменшення обсягів виробничих запасів не забезпечує потребу виробничого процесу
	Скорочення фінансових вкладень у дебіторську заборгованість (жорстка кредитна політика)	Втрати частини покупців і відповідно виручки внаслідок жорстких кредитних умов
Збільшення тривалості виробничого циклу	Зростання частки довготермінових джерел фінансування оборотних активів	Зростання капіталу сільськогосподарського товаровиробника
	Зростання фінансових вкладень в дебіторську заборгованість (помірна кредитна політика)	Поява сумнівних боргів
	Нарощування фінансових вкладень у виробничі запаси (створення страхових запасів сировини, товарів, готової продукції)	Збільшення витрат на зберігання виробничих запасів

Проте ефективного використання оборотних активів, зокрема сфери виробництва, можливо досягти за умови застосування дієвих механізмів кредитування, що виступають як альтернативне джерело фінансування. Кредитування аграріїв не лише сприяє нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а й ефективному використанню виробничих запасів, що в кінцевій меті уможлиблює досягнення стратегічного завдання галузі – забезпечення продовольчої безпеки держави.

Важливе значення у забезпеченні доступу аграріїв до кредитів на ринку кредитних послуг відіграє держава, пріоритетом якої є застосування механізмів державної підтримки даної галузі. Однак вступ України до СОТ суттєво змінив правила державної фінансової підтримки, внаслідок чого загострилась ситуація з конкурентоспроможністю вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції. Це стосується як пільгового механізму кредитування аграріїв, так і їх оподаткування.

Пільговий механізм кредитування сільськогосподарських товаровиробників практично не діє внаслідок відсутності фінансових ресурсів для відшкодування

відсоткової ставки за кредит. Раніше механізм пільгового кредитування передбачав відшкодування відсоткової ставки за кредит на рівні облікової ставки НБУ. А тому сільськогосподарські товаровиробники, отримуючи пільгові кредити, плату за кредитні ресурси здійснювали за ставками комерційних банків, які суттєво перевищували облікову ставку НБУ. Тобто з самого початку запровадження пільгового механізму кредитування для аграріїв в його основу були закладені методичні прорахунки, які спрацьовували не на користь користувачів кредитів.

Водночас країни з розвинутими ринковими відносинами накопичили у своєму арсеналі суттєвий досвід щодо державного регулювання функціонування сільськогосподарських товаровиробників. Проведений комплексний аналіз сучасних моделей державного регулювання економіки аграрного сектору зарубіжних країн і України дав змогу зробити узагальнення щодо їх адаптації у вітчизняну практику, зокрема аграрну галузь економіки (табл. 2).

Типологія сучасних моделей державного регулювання економіки аграрного сектору зарубіжних країн і України

Перший тип – США Жорстка система регулювання (орієнтація на ефективність)	Другий тип – країни ЄС Соціальна і екологічно - орієнтована система регулювання	Третій тип – Україна Соціально – орієнтована система регулювання
Загальна мета державних заходів		
<ul style="list-style-type: none"> - створення умов для прибуткового функціонування сільськогосподарських товаровиробників в умовах ринку; - забезпечення пріоритетних конкурентних можливостей з товаровиробниками третіх країн; - забезпечення населення якісними продуктами харчування. 	<ul style="list-style-type: none"> - створення умов для прибуткового функціонування сільськогосподарських товаровиробників в умовах ринку; - забезпечення пріоритетних конкурентних можливостей з товаровиробниками третіх країн; - забезпечення населення якісними продуктами харчування; - охорона навколишнього середовища. 	<ul style="list-style-type: none"> - стійкий розвиток сільських територій; - зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на основі фінансової стійкості і модернізації сільського господарства, прискореного розвитку окремих галузей; - збереження і відтворення земельних і інших природних ресурсів.
Пріоритетні державні заходи		
<ul style="list-style-type: none"> - сприяння зростанню конкурентоспроможності; - підтримка виробника як одного із найменш захищеного суб'єкта продовольчого ринку. 	<ul style="list-style-type: none"> - зближення регіонів по доходах сільськогосподарських товаровиробників до рівня інших галузей економіки; - попередження соціальних проблем від кількості скорочених осіб, зайнятих в сільському господарстві; - зменшення витрат на виробництво продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - створення передумов для стійкого розвитку сільських територій; - забезпечення прискореного розвитку тваринництва; - зростання фінансової стійкості
Форма власності		
<ul style="list-style-type: none"> - більш як 45% - оренда фермерської землі 	<ul style="list-style-type: none"> - більш як 50 % - оренда фермерської землі 	<ul style="list-style-type: none"> - пріоритет - приватна власність
Механізми регулювання		
<ul style="list-style-type: none"> - субсидування кредитування, дотації, державні замовлення і закупки, регулювання цін 	<ul style="list-style-type: none"> - субсидування кредитування, дотації на одну голову худоби і 1 га посівів, держзамовлення, регулювання цін. 	<ul style="list-style-type: none"> - адресна допомога в залежності від обороту з реалізації, низький рівень держзакупівель
Розмір фінансування і його спрямування		
<ul style="list-style-type: none"> - 30% вартості виробленої товарної сільськогосподарської продукції; - довгострокові прогнози і цільові програми; - соціальні програми, спрямовані на зростання доходів населення. 	<ul style="list-style-type: none"> 45 -50% вартості товарної сільськогосподарської продукції; Прогнозні продовольчі баланси загальнодержавних і міждержавних цільових програм; - соціальні програми, спрямовані на зростання доходів населення. 	<ul style="list-style-type: none"> - середньострокові і цільові програми

Дослідження сучасних концепцій впливу державного регулювання на розвиток агробізнесу у країнах з розвинутими ринковими відносинами та в Україні дав змогу виявити окремі особливості. Так, слід виокремити той факт, що західні країни досягли найвищого в світі рівня щодо кількості і якості соціальних

витрат. В Україні ж системний підхід щодо державного регулювання, здатного досягти фінансової стійкості і техніко-технологічної модернізації сільського господарства на рівні суб'єктів господарювання, поки що відсутній.

Проведений комплексний порівняльний аналіз механізмів державного регулювання

економіки США, ЄС і України дав змогу зробити узагальнюючу оцінку доцільності використання окремих елементів у практиці господарювання вітчизняної аграрної галузі. Беручи за основу кейнсіанську модель державного регулювання економіки, було проведено її ідентифікацію в порівнянні з вітчизняними суб'єктами аграрного виробництва. Концепція ідентифікації містила такі складові як: загальна мета державних заходів; пріоритетні державні заходи; форма власності; механізми регулювання; розмір фінансування і його спрямування. В основу зазначеної концепції ідентифікації була закладена збалансована і динамічна система; визначено функції, принципи, напрями її вдосконалення та основні механізми й інституції регулювання.

Як в США, так і в країнах ЄС головною метою державного регулювання аграрної галузі є створення сприятливих умов для прибуткового функціонування аграріїв в умовах ринку та пріоритетних конкурентних можливостей, охорона навколишнього середовища та забезпечення населення якісними продуктами харчування.

Основу сільськогосподарського виробництва в США і ЄС займає оренда фермерської землі – відповідно 45 і 50%. Державне регулювання у цих державних формуваннях проявляється через механізм надання субсидій і дотацій, проведення державних закупок, регулювання цін. Державна підтримка суб'єктів господарювання аграрного виробництва в США складає 30%, а в країнах ЄС – 45–50% вартості товарної сільськогосподарської продукції [4, С. 19]. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР, Париж) частка державної допомоги у доходах фермерів впродовж тривалого періоду незмінна та складає в Австралії – 15, США – 30, Канаді – 45, країнах ЄС – 49, Австрії – 52, Японії – 66, Фінляндії – 71, Норвегії – 77, Швейцарії – 80 відсотків [1, С. 143]. З огляду на це очевидним є висновок, що в країнах з розвинутими ринковими відносинами сільське господарство є однією з пріоритетних галузей економіки, адже саме про це свідчить підвищена увага до даного сектору та чисельні державні програми його підтримки.

Вітчизняний аграрний сектор – це органічна ланка, яка безпосередньо пов'язана з багатьма галузями національної економіки. Однак в Україні, на відміну від зарубіжних країн, розмір державної підтримки з кожним роком скорочується. Це чітко простежується на прикладі Черкащини, основу сільськогосподарського виробництва якої складають фермерські господарства. Так, станом

на 01.11.2015 р. їх чисельність склала 1345 одиниць або 71,2% від загальної кількості діючих суб'єктів господарювання області [2]. При цьому фермерські господарства перебувають в гірших фінансових умовах, ніж середні та великотоварні підприємства, що потребує розроблення на державному рівні заходів зі стимулювання їх економічного зростання та проведення підтримуючих реформ.

Нині ж ситуація, що склалася з прийняттям Закону «Про державний бюджет України на 2017 р.» [5], дає підстави стверджувати: реалізація на практиці висвітлених у документі положень не сприяє забезпеченню продовольчої безпеки країни. Зокрема, з відміною спеціального режиму справляння ПДВ щодо суб'єктів господарювання аграрної галузі та зростанням ставок єдиного податку (четверта група платників) суттєво збільшилося податкове навантаження на аграріїв. Як відомо, високий рівень даного показника завжди провокував негативні наслідки у господарюванні: зростання тіньового сектору економіки, знищення прошарків господарюючих суб'єктів, зубожіння нації тощо. А тому слід задуматися над систематизацією й інвентаризацією нині чинного податкового законодавства, що повинно мати на меті оптимізацію рівня податкового навантаження з точки зору довготермінової стратегії розвитку держави. Безперечно, внаслідок цього також виникає потреба щодо посилення ролі державних заходів у зменшенні податкового тягаря для аграрних суб'єктів господарювання. І пріоритетним напрямом у даному випадку є обґрунтування напрямів модернізації системи оподаткування на основі пошуку оптимального співвідношення між прямими (бюджетними) і непрямими (податковими, ціновими, кредитними, зовнішньоторговельними) механізмами впливу держави на розвиток аграрної галузі.

Наведена вище пропозиція не є випадковою, адже податки відіграють вирішальну роль в процесі перерозподілу національного доходу країни через оптимізацію його структури по галузях національної економіки. Адже для вирішення соціальних і економічних завдань держава потребує збалансованого фонду грошових коштів (бюджету), основна частка якого формується за рахунок податкових надходжень. Саме через систему оподаткування державою регулюється рівень доходів підприємств і рентабельність виробництва конкретних видів продукції. В той же час, за сучасних умов, пов'язаних з динамізмом економіки, зміни її структури, можливістю міждержавного переміщення грошових коштів,

податки набрали ознаки важелю як внутрішньодержавного, так і міжтериторіального перерозподілу суспільного продукту і національного доходу. А ефективність функціонування податкового механізму залежить не тільки від їх оптимізації, але й від умов та чинників господарювання, співвідношення із завданнями, що впливають із бюджетної та податкової політики, та окремих чинників зовнішнього середовища. Однак сучасна проблема формування механізму оподаткування суб'єктів господарювання аграрної галузі потребує вдосконалення саме в напрямі забезпечення аграріям преференцій у нарощуванні обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції.

Водночас за сучасних умов внаслідок відсутності чіткого супроводу організаційного механізму вітчизняна аграрна галузь має певні труднощі щодо її практичної реалізації. Це потребує розроблення механізмів збалансованої оцінки економічної активності держави в аграрному секторі як на державному, так і на місцевому рівнях, що дасть змогу визначити динамічність системи її регулювання.

Реформування національної аграрної галузі супроводжується нарощуванням обсягів виробництва рослинницької продукції, який по окремих культурах досяг рівня 1990 р. На тлі скорочення поголів'я худоби виробництво продукції тваринництва не досягло рівня 1990 р., що є прямою загрозою продовольчій безпеці. При цьому зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції здійснюється на тлі погіршення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників,

диспаритету цін, зменшення обсягів їх державної підтримки. Зокрема зміни, що відбулися з 01 січня 2017 р., негативно впливають як на ефективність аграрного виробництва, так і на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, а під удар потрапили переважно середні та дрібнотоварні сільськогосподарські товаровиробники.

Саме тому в умовах бюджетного дефіциту, скорочення обсягів інвестицій в аграрну галузь, обмежених можливостей самофінансування переважної більшості сільськогосподарських товаровиробників проблема оптимального формування і раціонального використання товарно-матеріальних цінностей, запровадження їх раціонального використання на умовах ресурсозбереження має першочергове значення. А для суб'єктів господарювання аграрної галузі дієве управління оборотними активами в цілому і виробничими запасами зокрема є свого роду пошук компромісу між діаметрально протилежними механізмами, спрямованими на скорочення сукупних витрат, спрямованих на утримання виробничих запасів з одного боку, а з іншого – на максимальне забезпечення виробничого процесу. З огляду на це при управлінні виробничими запасами їх нарощування слід здійснювати до таких розмірів, коли результати від економії перевищують затрати на додаткове утримання та відволікання з обігу.

Проведені дослідження по сільськогосподарських підприємствах Черкаської області за їх розміром (табл. 3) свідчать про суттєву розбіжність ефективного використання оборотних активів.

Таблиця 3

Ефективність використання оборотних активів сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області в залежності від їх розміру, за роками [6]

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015р. до 2010р., (+,-)
1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість суб'єктів господарювання в аграрному виробництві в залежності від їх розміру, одиниць	1768	1705	1775	1900	1939	2001	233
у тому числі							
- великі підприємства	176	114	137	127	118	131	- 45
- середні підприємства	454	476	566	581	517	554	100
- малі підприємства	1138	1115	1072	1192	1304	1316	178
Тривалість обертання оборотних активів, днів	341	317	324	368	402	406	65
у тому числі							
- великі підприємства	233	272	254	226	239	225	- 8
- середні підприємства	291	302	318	308	377	369	78
- малі підприємства	362	359	371	382	436	459	97
Рентабельність оборотних активів, %	20,2	29,5	26,8	10,4	19,2	31,5	11,3
у тому числі, %							
- великі підприємства	27,7	28,3	24,1	21,9	20,7	41,3	13,6
- середні підприємства	18,2	18,9	19,2	17,3	15,8	23,9	5,7

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
- малі підприємства	4,8	5,2	6,8	- 2,2	3,1	8,1	3,3
Припадає оборотних активів на 1 грн основних засобів	2,75	3,29	1,77	2,18	1,84	1,98	0,77
- великі підприємства	3,81	3,11	3,09	2,86	3,42	3,96	0,15
- середні підприємства	1,82	1,36	1,29	1,62	1,94	2,12	0,30
- малі підприємства	1,13	0,98	0,92	1,06	1,12	0,87	- 0,26

Станом на 01.01.2016 р. за даними Головного управління статистики в Черкаській області кількість великих сільськогосподарських підприємств склала 131 одиницю або 6,5%, середніх – 554 або 27,7%, малих – 1316 або 65,8%. Аналізуючи тривалість оборотних активів по цих групах підприємств, слід відзначити, що у великих підприємствах вона склала у 2015 р. 225 днів або на 181 день менше середнього по підприємствах області, на 144 дні менше порівняно із тривалістю обертання по середніх підприємствах, і на 234 дні менше порівняно з малими підприємствами.

Така ситуація спостерігається протягом всього періоду дослідження – з 2010 по 2015 рр. Тільки по великих підприємствах впродовж досліджуваного періоду відзначається скорочення тривалості обертання оборотних активів на відміну від середніх і малих сільськогосподарських підприємств. Про ефективність використання оборотних активів в динаміці по сільськогосподарських підприємствах області свідчить і показник їх рентабельності, який по великих підприємствах в 2015 р. склав 41,3%, що на 17,4 відсоткових пункти більше за показник по середніх підприємствах і на 33,2% більше в порівнянні з малими підприємствами. Також по сільськогосподарських підприємствах області спостерігається різниця у співвідношенні оборотних активів на 1 грн основних засобів. Так, цей показник в 2015 р. по великих підприємствах становив 3,96 грн., по середніх – 2,12 грн. і по малих – 0,87 грн.

Подібний розрив у показниках ефективності використання оборотних активів між підприємствами в залежності від їх розміру свідчить про те, що великі агроформування зосередили виробництво на найприбутковіших сільськогосподарських культурах і мають прямі зв'язки щодо їх експорту за межі митного

кордону України. Звідси, суттєву частку в структурі оборотних активів великих підприємств займають грошові кошти, які ними інвестуються в придбання товарно-матеріальних цінностей, більш прогресивної техніки. Часто великі підприємства не дотримуються технології виробництва, зокрема застосування сівозмін, що призводить до погіршення якості ґрунтів, їх виснаження. При цьому такі підприємства мають переваги у доступі до кредитних ресурсів та адресної допомоги у вигляді ПДВ, яка з 01.01.2017 р. буде нараховуватися прямопропорційно від виручки реалізації сільськогосподарської продукції.

При цьому малі та середні підприємства, які працюють на орендованих землях селян, забезпечують плату за оренду землі як в грошовому, так і в натуральному еквіваленті, однак не мають широкого доступу до кредитних ресурсів і в залежності від обсягів адресної допомоги отримують незначні її суми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виявлення прогалин у взаєминах держави та аграрних виробників різних форм і типів дозволило окреслити межі здійснення негайного втручання в ситуацію. Саме тому з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції малими та середніми сільськогосподарськими підприємствами на державному рівні слід забезпечити їх підтримку в оподаткуванні, кредитуванні та наданні субсидій, адже фермерські господарства є багатогалузевими та виробляють всі види продукції, забезпечуючи тим самим продовольчу безпеку країни.

У перспективі подальше опрацювання можливих шляхів посилення співпраці між державою та аграрними товаровиробниками дозволить сформулювати стратегію економічних відносин на перспективу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрные отношения: теория, историческая практика, перспективы развития /Буздалов И.Н., Крылатих Э.Н., Никонов А.А., и др. М.: Наука, 1993. – 270с.
2. Виробничий процес: зміст і організація в часі: Економіка підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://studme.com.ua/13331222/ekonomika/proizvodstvennyy_protssess_soderzhanie_ego_organizatsiya_vremeni.htm

3. Мазур Г.Ф. Особливості фінансово-економічних закономірностей розвитку АПВ України / Г.Ф. Мазур // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. – Умань, 2012. – Вип. 81. – Ч. 2: Економіка. – 476 с.
4. Малий І.Й. Про романтизацію приватної власності на землю і кризу аграрного сектора / І.Й. Малий // Економічна теорія. – 2008. – № 3. – С. 11–20.
5. Про Державний бюджет України на 2017 рік: закон України № 1801 від 21.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
6. Регіональний розвиток Черкаської області за 2015 р. Статистичний збірник за редакцією В.П.Приймак// Головне управління статистики в Черкаській області, Черкаси, 2016. – 294 с.

REFERENCES

1. Buzdalov, I.N., Krylatikh, E.N., & Nikonov, A.A. (1993). *Agrarnye otnosheniia: teoriia, istoricheskaia praktika, perspektivy razvitiia* [Agrarian relations: theory, historical practice, development prospects]. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Vyrobnychyi protses: zmist i orhanizatsiia v chasi [Production process: content and organization in time]. *Ekonomika pidpriemstva – The economy of an enterprise*. Retrieved from http://studme.com.ua/13331222/ekonomika/proizvodstvennyy_protssess_soderzhanie_ego_organizatsiya_vremeni.htm [in Ukrainian].
3. Mazur, H.F. (2012) *Osoblyvosti finansovo-ekonomichnykh zakonmirnostei rozvytku APV Ukrainy* [The peculiarities of financial and economic patterns of the Ukrainian AIP development]. O.O. Nepochatenko (Ed.), Collection of scientific papers of Uman National University of Horticulture, Issue 81, Part 2 *Ekonomika – Economy*, pp. 87–93. Uman [in Ukrainian].
4. Malyi, I.I. (2008) Pro romantyzatsiiu pryvatnoi vlasnosti na zemliu i kryzu aharnoho sektora [On the romanticism of private ownership of land and the crisis in the agricultural sector]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, 3, pp. 11–20 [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2017 rik: № 1801 vid 21.12.2016* [Law of Ukraine On the State Budget of Ukraine for 2017 № 1801 from December 21 2016]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> [in Ukrainian].
6. Pryimak, V.P. (Eds.). (2016). *Rehionalnyi rozvytok Cherkaskoi oblasti za 2015 r. Statystychnyi zbirnyk* [Local development of the Cherkassy Region in 2015. Statistical compilation]. Cherkasy: Holovne upravlinnia statystyky v Cherkaskii oblasti [in Ukrainian].

Одержано 9.03.2017 р.